

Przejście nagłosowego ra- > re-

Autor: Halina Karaś

{smoothgallery image=M916.gif&title=Leksykon&caption=Przejście nagłosowego ra- > re-. Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: Dejna 47, Kucała 22.}Przejście nagłosowego ra- → re , czyli wymowa typu rek, redło, redzić, remię, reno, zamiast rak, radło, radzić, ramię, rano, charakterystyczna dla północy Polski, wiąże się podobnie jak wymowa typu jek, jegoda (zob. Przejście nagłosowego ja- → je-) z typowo mazowieckim przesunięciem artykulacji a jasnego ku przodowi a → ae // e. Wymowa re zamiast ra w porównaniu z wymową ja- > je- ograniczona jest do mniejszej liczby wyrazów, ale za to występuje na znacznie większym obszarze, choć zasięgi poszczególnych wyrazów poświadczających tę cechę są zróżnicowane. Wymiana ra- > re- najlepiej utrzymuje się w formach redło, redlić i pochodnych (są to nazwy dotyczące pracy na roli, i to dawniej, w związku z czym nie pojawiają się w języku ogólnopolskim, a więc prawdopodobnie dlatego ich gwarowa postać najlepiej się tu utrzymuje). Formy redło, redlić obejmują Bory Tucholskie, Krajnę (także Kaszuby), całe Mazowsze, zachodnią część Podlasia, sięgając daleko na teren Małopolski, po Częstochowę i Kielce, a na zachodzie występują we wschodniej Wielkopolsce wzdłuż linii: Turek – Mogilno – Żnin – Chodzież. Nieco mniejsze zasięgi mają wyrazy: redzić – sięga po Sieradz, Radomsko na południu (na zachodzie nie obemuje już skrawka wschodniego Wielkopolski i Borów Tucholskich, na wschodzie nie sięga na Podlasie), remię – nieco dalej niż redzić sięga na wschód (część zachodnia Podlasia, Suwalszczyzna), a mniej na zachód. Bardzo rzadkie i najbardziej ograniczone terytorialnie są już natomiast formy z re- wyrazów rek i reno. Zasięg tej zmiany był znacznie szerszy w średniowieczu niż dziś. Obecnie jest to cecha fonetyczna ograniczona na ogół do kilku wyrazów, a więc nie ma już charakteru systemowego, tylko zleksykalizowany. Już Kazimierz Nitsch na początku XX wieku notował tę cechę tylko w niektórych wyrazach, por. redło (lub rédło), redzić, rek, remię, reno. Zob. Dialekt mazowiecki.